

УДК 32-027.21

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2537764>

НЕОКОРПОРАТИВІЗМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Ю.В. Зайончковський, О.М. Осіпов

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Розглядається феномен неокорпоративізму в епоху глобалізації. Компаративний аналіз сутності соціальної, ліберальної та інтеграційної (скандинавської) моделей неокорпоративізму дозволяє виділити вказаний феномен у трьох принципових вимірах: як форму і процес представництва інтересів через державний механізм; як диференційовану модель прийняття політичних рішень із залученням соціального партнерства; як особливу форму держави в рамках демократичних і капіталістичних співтовариств, котрі визначають форми й динаміку політичної системи.

Ключові слова: неокорпоративізм, представництво інтересів, глобалізація.

НЕОКОРПОРАТИВИЗМ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ОПЫТ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ

Ю.В. Зайончковский, А.М. Осипов

Рассматривается феномен неокорпоративизма в эпоху глобализации. Компаративный анализ сущности социальной, либеральной и интеграционной (скандинавской) моделей неокорпоративизма позволяет выделить указанный феномен в трех принципиальных измерениях: как форму и процесс представительства интересов через государственный механизм; как дифференцированную модель принятия политических решений с привлечением социального партнерства; как особую форму государства в рамках демократических и капиталистических сообществ, которые определяют формы и динамику политической системы.

Ключевые слова: неокорпоративизм, представительство интересов, глобализация.

NEOCORPORATIVISM IN GLOBALIZATION: EXPERIENCE OF WESTERN EUROPE

Y. Zayonchkovsky, O. Osipov

The phenomenon of neocorporativism in the era of globalization is considered. Neocorporativeness is a trend that is observed in Western polyarchies. Its main feature is to provide a group of persons with common interests, privileged and legitimate access to the processes of forming a political course.

Key areas in the study of neocorporativism are classical, structural-functional and integrative approaches.

A comparative analysis of the essence of social, liberal, and integration (Scandinavian) models of neocorporativeness allows to distinguish this phenomenon in three fundamental dimensions: the form and process of representation of interests through the state mechanism; as

a differentiated model of political decision-making with the involvement of social partnership; as a special form of state within the framework of democratic and capitalist communities, which determine the forms and dynamics of the political system.

Corporate mechanisms of European integration are based on the informal interaction of economic players in one territory (possibly divided by state borders), which can serve as a model for the organization of regional integration processes. The corporate features are both some of the European Union's authorities and certain programs financed by them, such as programs for cross-border and cross-border cooperation, primarily form the "informal", business and social interaction landscape.

At present, the European Union is a unique example of not only formal but also corporate integration based on the informal interaction of economic players in one territory and can serve as a model for organizing regional integration processes. The main directions of the transformation of the concept of neocorporativeness lie in its cyclicity or the ability to change its face in the context of changing economic and political realities. The future concept is seen in the formation of supranational non-corporate practices that should help resolve political differences and achieve consensus for economic purposes among the major groups of international actors.

Key words: *neocorporativism, representation of interests, globalization.*

Постановка проблеми. Неокорпоративізм, будучи відмінною від лобізму системою взаємодії бізнесу і влади, має на увазі двосторонній вплив бізнесу і влади один на одного, в силу чого вивчення носить більш різносторонній характер. Крім того, неокорпоративізм і як система представництва інтересів, і як інструмент вироблення і реалізації публічної політики включає елементи громадянського суспільства в політичний процес, дозволяючи інституціоналізувати відносини влади, бізнесу та громадянського суспільства. Компаративний аналіз досвіду неокорпоративізму в сучасних демократичних державах, а також розгляд цієї концепції на прикладі загальноєвропейських інститутів влади дозволяє виявити механізми такої взаємодії на різних рівнях. Це дає можливість виділити як універсальні ефективні методи і структури неокорпоративізму, так і позначити унікальні, застосовані тільки до певного культурно-інституційного середовища характеристики такої взаємодії.

Аналіз актуальних досліджень. У процесі аналізу дискурсу некорпоративної проблематики на підставі теоретико-методологічних підходів і систематизації дослідниками даних, можна виділити ряд ключових напрямків в дослідженні неокорпоративізму.

Класичний неокорпоративізм, представлений в ранніх роботах Ф. Шміттєра, Г. Лембруха відповідає теоретичним посилам інституціоналізму. Структурно-функціональний або індустріальний підхід, представлений А. Коусоном, К. Кроучем, П. Катзенштейном, І. Шолтенем, М. Аткінсоном і В. Коулменом, а також пізніми роботами Ф. Шміттєра, розглядає неокорпоративізм не стільки в масштабах цілої держави, скільки оцінює його функціональні можливості в обмежених сферах впливу, наприклад, в окремих секторах економіки, на мезорівні. Функціонально неокорпоративізм грає роль в координації доходів, зайнятості, цінової та економічної стабільності. З точки зору структур, концепція неокорпоративізму характеризується централізованим прийняттям політичних рішень, що включає в цю роботу асоціації та об'єднання бізнесу і громадянського суспільства. Ф. Тракслер, О. Моліне, М. Роудс, А. Сіароф в рамках інтегративного підходу з позицій неоінституціоналізму розглядають метаморфози неокорпоративізму в період неоліберального зсуву в політиці розвинених країн, оцінюють можливості цієї концепції в посткризові періоди історії.

Метою цієї **статті** є аналіз феномена неокорпоративізму в епоху глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Неокорпоративізм – тенденція, яка спостерігається в західних поліархіях. Її основна риса – надання групі осіб, що має спільні інтереси, привілейованого і законного доступу до процесів формування політичного курсу. У сучасній політичній науці неокорпоративізм розглядається як демократична система узгодження інтересів великих соціальних інститутів, основними суб'єктами якої є держава, асоціації підприємців і найманих працівників (Воронянський та Кулішенко, 2016). У процесі досягнення соціального консенсусу між асоціаціями держава диктує учасникам переговорного процесу пріоритети і цінності, що виводяться із загальнонаціональних інтересів (Алмонд та ін., 2012). Вироблення угоди породжує взаємну відповідальність сторін за її

реалізацію і виконання взятих на себе зобов'язань. На відміну від авторитарних форм корпоративізму, в яких групи інтересів повністю контролювалися державою, сучасний неокорпоративізм часто визначається як «демократичний корпоративізм» або «соціетальний корпоративізм» (Воронянський, 2015). Відмінними рисами країн, в яких був поширений неокорпоративізм, були швидкі темпи економічного зростання, низький рівень безробіття, низький рівень інфляції (Сало, Даниляк та Джига, 2010).

Згідно з класичним визначенням Ф. Шміттєра (1997), термін «неокорпоративізм» означає систему «представництва інтересів, складові частини якої організовані в кілька особливих, примусових, неконкурентних, ієрархічно впорядкованих, функціонально різних розрядів, офіційно визнаних або дозволених (а то і просто створених) державою, що наділяє їх монополією на представництво в своїй області в обмін на відомий контроль за підбором лідерів і артикуляцією вимог і прихильностей». Крім того, з точки зору формальної демократії неокорпоративізм може представляти інтереси тільки вже існуючих груп, тому як тільки вони можуть створювати відповідні репрезентативні структури: профспілки, асоціації роботодавців і працівників, торгові асоціації. А. Лейпхарт (1997) запропонував систему вимірювання, яка доводить, що корпоративізм найбільш ефективно поєднується з деякими видами демократії. Некорпоративістські тенденції проявилися в країнах із впливовими соціал-демократичними партіями, в яких на протязі десятиліть збереглися стабільні електоральні переваги і існувала культурна й етнолінгвістична однорідність. Прослідковується негативний зв'язок між багатопартійністю і ширококоаліційним урядом, з одного боку, і некорпоративізмом – з іншого (Валлерстайн, 2003). Тому сильна міжпартійна кооперація може компенсувати слабкість координації груп інтересів.

У певному сенсі неокорпоративізм – це система представництва та узгодження інтересів, протилежна лобізму. Таким чином, систему представництва інтересів можна представити у вигляді шкали, крайніми

значеннями якої будуть лобізм і неокорпоративізма. Більшість держав будуть перебувати між цими двома крайніми системами представництва.

У XXI столітті неокорпоративізм в умовах глобалізації формує новіші методи демократичного об'єднання суспільства, влади і бізнесу на основі спільних цінностей постмодерну. Глобальний договір, створений з ініціативи ООН, практика корпоративної соціальної відповідальності, прийнята багатьма провідними компаніями і корпоративне громадянство є сучасними проявами класичної трипартійної моделі корпоративної медіації інтересів.

До неокорпоративістських держав перш за все відносять Австрію, Данію, Німеччину, Фінляндію, Норвегію, Швецію та Швейцарію. Пряме привнесення економічних інтересів в державне управління багато в чому йшло від загального зсуву держави в бік управління і регулювання економіки (Воронянський, 2014). У міру того як держава прагнула до прямого управління економічним життям і забезпечення дедалі більшого кола послуг, вона усвідомлювала і необхідність якихось інституційних схем, в рамках яких різні категорії суспільства співпрацювали б один з одним і разом підтримували б загальну економічну стратегію країни (Денисенко, 2013). У тих же країнах, де метою було скоротити державне втручання в економічне життя і розширити роль ринку, від корпоративізму відмовлялися.

Прикладом соціального неокорпоративізму вважається Австрія, а ліберального – Швейцарія. Цим двом країнам притаманні загальні чинники, що сприяли встановленню корпоративної моделі: ідеологія соціального партнерства, виражена на національному рівні; відносна централізована і концентрована система груп інтересів; добровільна і неформальна координація конфліктуючих цілей через постійний політичний торг між групами інтересів, державною бюрократією і політичними партіями. Реагуючи на ослаблення профспілкового руху в світі, на відкриття кордонів, викликаного європейською інтеграцією, і на множинні виклики

традиційним політичним силам, профспілки двох країн прийняли нову тактику дій, засновану на трьох рівнозначних компонентах: посилення їх ролі в якості політичних акторів; прийнятті нових організаційних стратегій, зі зростанням значущості страйків і акцій; концентрації ресурсів через злиття (Сало, Даниляк та Джига, 2010). Ці заходи дозволили класичним корпоративним державам не тільки залишатися такими, а й стабілізувати багато внутрішніх процесів.

У Німеччині розподіл соціальних виплат здійснюється поза єдиною державною системою оподаткування через систему соціальних фондів і благодійних товариств, які традиційно виконують дані функції і включені в систему державного соціального забезпечення через корпоративні механізми співпраці. Активне просування інтересів найбільш незахищених груп населення, з одного боку, направлено на законодавче скорочення розриву в доходах між багатими і бідними, проте, з іншого боку, функція соціального забезпечення спрямована на компенсацію цих відмінностей.

Як показує вивчення досвіду Німеччини, існує явна необхідність усвідомлення нової ролі і нової ідентичності для некомерційного сектора, в якій буде подолана «криза ідентичності» неокорпоративізму.

У країнах Скандинавії існує модель корпоративної інтеграції груп інтересів через систему комісій і рад, які здійснюють свою роботу як на стадії вироблення, так і на стадії реалізації політики. За допомогою широкого використання державних комісій, групи тиску кооптує в процес прийняття політичних рішень; саме в рамках цих комісій представники груп інтересів, державні чиновники, експерти, іноді – політики зустрічаються, щоб познайомитися і зрозуміти один одного; через комісії групи інтересів беруть участь у всіх фазах підготовки та реалізації державної політики, іншими словами, комісії повністю виражають суть і зміст демократичного корпоративізму (Сало, Даниляк та Джига, 2010).

У ХХІ столітті взаємодії між державою та організованими інтересами в Скандинавських країнах стають менш формалізованими щодо таких

факторів, як присутність на офіційних майданчиках прийняття політичних рішень і володіння формальними можливостями вето. Інтеракція з державою стала набувати більш лобістський характер. Ступінь декорпоратизації Скандинавської політики досить скромна, і дозволяє говорити про особливий статус груп інтересів в цих державах, навіть у мінливих умовах корпоративної гри.

Дослідження скандинавської моделі неокорпоративізму, яка характеризується, перш за все, інституціоналізацією даної концепції в формі комісій і комітетів, виявило, що занепад формальної участі груп інтересів (і зниження ступеня їх включення) необов'язково веде до істотного зниження їх ролі. Неокорпоративна система в Данії та інших державах регіону поступово знижувала свою активність з 1970-тих років. Групи в меншій мірі включені в законодавчу роботу, скоротилася кількість комітетів з вироблення політичних рішень, в роботі яких не завжди беруть участь навіть великі групи інтересів. Однак неформальні контакти між групами інтересів і державними чиновниками в рамках парламенту стали більш частими, у груп існує можливість мобілізувати свої сили проти рішень уряду, які безпосередньо зачіпають їхні інтереси, і вони з успіхом користуються цією можливістю. В цілому Скандинавські некорпоративні структури відрізняються від своїх континентальних Європейських аналогів ступенем розвитку, а не суттю, і ступінь ця істотно знизилася в останні роки.

Корпоративні механізми Європейської інтеграції засновані на неформальній взаємодії економічних гравців на одній території (можливо, поділеної державними кордонами) що може служити моделлю організації регіональних інтеграційних процесів. Корпоративні риси носять як деякі органи влади Європейського Союзу, так і певні програми, їм фінансовані, наприклад програми прикордонного і транскордонного співробітництва, в першу чергу формують «неформальний», діловий і соціальний ландшафт взаємодії (Денисенко, 2015).

У даний час Європейський Союз є унікальним прикладом не лише формальної, а й корпоративної інтеграції, заснованої на неформальній взаємодії економічних гравців на одній території, і може служити моделлю організації регіональних інтеграційних процесів. Аналізуючи процес інтеграції в формі взаємодії безлічі гравців, як державних, так і недержавних, необхідно відзначити, що корпоративна інтеграція залучає не тільки транснаціональних гігантів, а й індивідуальних підприємців, дослідницькі установи та НКО в міжнародну кооперацію. Вузька спрямованість або недостатність формальної інтеграції в сучасному світі може бути компенсована на місцевому рівні. З іншого боку корпоративна інтеграція може виникнути в результаті глобалізації, що викликала «глокалізацію» – інтеграцію субнаціональних юрисдикцій в регіоні, охопленому глобалізацією. В цілому, Європейському Союзу, притаманний плюралізм, проте ряд його інститутів має всі корпоративні ознаки - це і Європейський Економічний і Соціальний Комітет, що формується на основі структурного представництва бізнесу; і існування тисяч експертних і лобістських організацій, так звана «експертократія», легітимізує представництво бізнесу в Європейському Союзі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши можливі напрямки трансформації неокорпоративізму як політичної доктрини можна виділити універсальні ознаки ефективної некорпоративної взаємодії. Перш за все, до них можна віднести поліпшення керованості політичної системи, що досягається шляхом «торгу» і переговорів по формалізованим каналам між усіма зацікавленими учасниками, при кращому досягненні відносної вигоди для всіх акторів. Самоврядування груп розширює можливості та інструментарій уряду в сферах стандартизації, контролю якості, додаткової освіти, захисту екології, досліджень і забезпечення добробуту. Неокорпоративізм сприяє збільшенню зайнятості без збільшення інфляції, стабілізуючи макроекономічну систему держави, в зв'язку з цим концепція може бути

застосована в боротьбі з наслідками економічних і політичних криз в розвинених і країнах, що розвиваються.

Синтез підходів дозволяє визначити неокорпоративізм у трьох принципових вимірах: як певна форма і процес представництва інтересів, особливий спосіб організації інтересів і інтеракції з державою; як диференційована модель прийняття політичних рішень із залученням соціального партнерства, і потенційно нова система політичної економіки, відмінна від капіталізму і соціалізму; і як особлива форма держави в рамках демократичних і капіталістичних товариств, що виникла паралельно їм і потім зайняла домінуючі позиції щодо парламентської політичної системи.

Основні напрямки трансформації концепції неокорпоративізму криються в її циклічності або здатності змінювати своє обличчя в контексті зміни економічних і політичних реалій. Майбутнє концепції вбачається у формуванні наднаціональних некорпоративних практик, які мають сприяти вирішенню політичних розбіжностей і досягненні консенсусу в економічних цілях серед основних груп міжнародних акторів. Виникнення функціональних регіонів, об'єднаних неокорпоративною моделлю інтеграції, здатне надати досить істотного впливу на розвиток економіки, підвищення соціальних стандартів та культурно взаємозбагатити сторони, що приймають участь у такій інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алмонд, Г., Пауэлл, Дж., Стром, К. и Далтон, Р., 2012. *Артикуляция интересов*. [online] Доступно: <http://pavroz.ru/almond-articulation> [Дата обращения 14 август 2018].
2. Валлерстайн, И., 2003. *После либерализма*. Перевод с английского М.М. Гурвиц, П.М. Кудюкин, П.В. Феденко. Москва: Едиториал УРСС.
3. Воронянський, О.В. та Кулішенко, Т.Ю., 2016. Влада як системний елемент економічних відносин: механізм відтворюваності. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*, 174, с. 109–117.
4. Воронянський, О.В., 2014. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі. *Сучасне суспільство*, [online] 1, с. 15–28. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2014_1_4 [Дата звернення 14 август 2018].
5. Воронянський, О.В., 2015. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади. *Evropsky politicky a pravni diskurz*, [online] 2(4), с. 205–

209. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_4_32 [Дата звернення 16 август 2018].
6. Воронянський, О.В., Євсєєв, С.Є., Журавльов, Ю.В. та Зайончковський, Ю.В. 2017. *Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки*. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА.
 7. Денисенко, І.Д., 2015. Теорія соціального простору: евристичний потенціал щодо соціально-політичних досліджень. *Сучасне суспільство*, 2(2), с. 27–37.
 8. Денисенко, І.Д., 2013. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації. *Українській соціум*, 3(46), с. 16–26.
 9. Лейпхарт, А. 1997. *Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование*. Москва: Аспект Пресс.
 10. Сало, І.С., Даниляк, О.О. та Джига, Т.В. 2010. *Феномен неокорпоративізму: європейські реалії та тенденції інституціювання в Україні*. Київ: НІСД.
 11. Шмиттер, Ф., 1997. *Неокорпоративизм*. Полис, 2, с. 17–28.

Інформація про авторів

Зайончковський Юрій Валентинович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та євроінтеграції Харківського національного університету будівництва та архітектури; e-mail: zyvkharkov@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7457-1792>.

Осіпов Олександр Михайлович – старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету будівництва та архітектури; e-mail: ukrcathedra2016@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7853-1405>.

Стаття надійшла до редакції: 27.10.2018 р. Прийнята до друку: 10.11.2018 р.